

keurmerk en iedere auteur van een mooi cultuur-historisch boek als 'de nieuwe Huizinga' begroeten, zouden we Brom onrecht doen wanneer we hem dit ereteken onthielden. Maar in ernst, al heeft het mijns inziens geen enkele zin Broms waarde aan het oeuvre van Huizinga te meten, er bestaat geen twijfel aan de grote verdiensten van veel van zijn werk. Dat zijn boeken nu weinig belangstelling meer schijnen te trekken is misschien begrijpelijk en in elk geval jammer.

E. H. Kossmann

D. C. J. van der Werf, *De Bond, de banken en de beurzen. De geschiedenis van de Bond voor den Geld- en Effectenhandel in de Provincie (1903-1974) tegen de achtergrond van de ontwikkeling van het bankwezen en de effectenhandel in Nederland sinds 1814* (Dissertatie Katholieke Universiteit Brabant 1988, NIBE-bankhistorische reeks V; Amsterdam: Nederlands Instituut voor het bank- en effectenbedrijf, 1988, 383 blz., ISBN 90 72122 10 0).

Hoofdonderwerp van dit fraai verzorgde boek is de geschiedenis van de Bond voor den geld- en effectenhandel in de provincie, die in 1903 is opgericht en in 1974 is opgedoekt. Die wordt door de auteur geschetst op basis van een grondig onderzoek van het archief van deze instelling. Het is prijzenswaardig dat Van der Werf zich bij dit werk, waarop hij in 1988 aan de Katholieke Universiteit Brabant promoveerde, niet heeft willen beperken tot een beschrijving van hetgeen zich binnen die Bond heeft afgespeeld, maar daarnaast geprobeerd heeft om zijn verhaal in het grotere kader van de economische ontwikkeling van Nederland in het algemeen en van de financiële sector in het bijzonder te plaatsen. Ik vrees evenwel dat de schrijver zich enigszins op de omvang en de moeilijkheden van deze materie verkeken heeft en dat bij dit onderzoek — met name wat de uitwerking betreft—weer eens de juistheid blijkt van het Franse gezegde 'Qui trop embrasse, mal étreint'.

In de inleiding van het boek wordt aangekondigd dat er naar gestreefd is om de geschiedenis van de Bond zo volledig en gedetailleerd mogelijk uit de doeken te doen. Het lijkt me dat Van der Werf wat dit betreft de lezers — of eigenlijk liever de gebruikers—absoluut niet teleurstelt. De toegankelijkheid van de enorme hoeveelheid materiaal wordt bevorderd door de uitvoerige inhoudsopgave die niet alleen hoofdstukken en paragrafen, maar ook subparagrafen omvat. Achterin het boek bevinden zich onder andere ook nog keurig verzorgde bijlagen en een index. Helaas is het betoog minder strak georganiseerd dan de inhoudsopgave suggereert. Zo heeft de schrijver in een subparagraaf (141) over het landbouwkredietwezen in de jaren 1919 tot 1942 een lange alinea ingelast over het spaarbankwezen. Het komt zelfs voor (bijvoorbeeld op bladzijde 116) dat in één alinea zaken behandeld worden die slechts zeer indirect met elkaar te maken hebben. Dit komt de leesbaarheid van het boek niet ten goede.

Om voor de hand liggende redenen heeft de auteur voor een chronologische hoofdstukkenindeling gekozen. In elk van die hoofdstukken wordt in eerste instantie een zeer korte en dus ruw schets gegeven van de economische ontwikkeling van ons land in het algemeen. Achter een aantal uitspraken ben ik geneigd een vraagteken te plaatsen. Wat bijvoorbeeld te denken van de volgende zin (113)? 'Oorlogsgevolgen na 1914-1918 vormen de verstrengeling tussen overheid, politiek en bedrijfsleven, het streven naar onafhankelijkheid van de wereldeconomie, de betekenis van Amsterdam als vluchthaven voor kapitaal, als blijvend groeiende discontomarkt en het omvangrijker worden van het valutabedrijf.

Na de algemene schets volgt een uitvoeriger behandeling van het bankwezen en de effectenhandel in Nederland in de betreffende periode. Dit is zonder meer nuttig, omdat de ontwikkeling van de Bond voor den geld- en effectenhandel in de provincie er begrijpelijk door wordt. Toch bekwam ik nogal eens het gevoel dat Van der Werf bepaalde onderwerpen (zie bijvoorbeeld de Zaanlandsche spaar- en voorschotbank op bladzijde 147) te uitvoerig behandelt. Alle vier hoofdstukken worden besloten met een minutieuze uiteenzetting van de activiteiten van de Bond voor den geld- en effectenhandel in de provincie. Onder laatstgenoemd begrip moet overigens in dit verband Nederland met uitzondering van Amsterdam en Rotterdam worden verstaan. Hiermee wordt tevens al één van de achtergronden aangegeven waaraan de Bond zijn ontstaan in 1903 te danken heeft, namelijk bepaalde belangentegenstellingen op financieel gebied tussen de twee grootste steden en de rest van het land. Het verdwijnen van deze instelling in 1974 is een logisch uitvloeisel van de gestadige achteruitgang sinds 1928 van het aantal zelfstandige banken met een hoofdkantoor buiten Amsterdam en Rotterdam. Deze ontwikkeling hield vooral verband met het feit dat alleen de grote banken in staat waren om hun kapitaal voldoende uit te breiden om in de toenemende kredietbehoefte van het bedrijfsleven te voorzien.

Uit het voorgaande zal hopelijk blijken dat ik grote waardering heb voor de keuze van het onderwerp en de indrukwekkende hoeveelheid werk die Van der Werf kennelijk heeft verricht. Het is daarom spijtig dat de auteur met de presentatie in het gedrang is gekomen. De lezer wordt op zeer vele bijzonderheden onthaald op een zodanige wijze dat het nog al eens moeilijk is om de draad van het verhaal vast te houden. Details kunnen in de tekst zeer illustratief zijn—en ook in dit geval bij tijd en wijlen vermakelijk—, maar overdaad schaadt. Zo beslaat een groot deel van bladzijde 32 uit een opsomming van provinciale kredietverlenende instellingen. Gelukkig heeft de schrijver op andere plaatsen wel besloten om dit soort gegevens in de vorm van een tabel te gieten. Elders in het betoog zou de lezer naar mijn mening geholpen zijn met een nadere uitleg aan de hand van noten (zoals in de inleiding) van bepaalde technische aspecten van het geldwezen en de effectenhandel, die ondergetekende waarschijnlijk door onwetendheid niet heeft kunnen doorgronden.

Verder ben ik geneigd de nauwkeurigheid van de auteur niet zo hoog aan te slaan. Is deze er aan toegekomen om de drukproeven grondig door te nemen? Op bladzijde 171 wordt vermeld dat de girotegoeden van de private sector bij de Postchèque- en girodienst oplopen van bijna 12 miljoen in 1918 tot 1 miljoen gulden in 1922. Op bladzijde 103 komen eerst middenstandscredietbanken ter sprake en in de tweede alinea daarna een middenstandskredietvereniging. Op bladzijde 265 is het eerst 'practisch gesproken' en op diezelfde bladzijde vervolgens 'praktisch gezien'. Volgens de *Woordenlijst van de Nederlandse taal* mag beide, maar ik vraag me af of onze idealistische spellingshervormers deze wijze van toepassing van de fameuze voorkeurspelling beoogd hebben. Op bladzijde 18 wordt gewag gemaakt van een 'primus inter parus' en als meervoud voor het woord 'incasso' wordt veelal 'incassi' gebruikt. 'Bestuur' wordt stelselmatig afgebroken na de s in plaats van de e. Behalve deze onnauwkeurigheden wordt de tekst ook nog ontsierd door grammaticale fouten en stilistische fratsen. Het zou vervelend worden op deze plaats met een bloemlezing daarvan te komen. Dan besluit ik deze recensie liever met de conclusie dat Van der Werf naar mijn mening wel degelijk een nuttige bijdrage heeft geleverd aan de economische geschiedschrijving van Nederland.

W. L. Korthals Altes

J. F. L. M. Cornelissen, *Pater en papoea. Ontmoeting van de missionarissen van het Heilig Hart met de cultuur der papoea's van Nederlands Zuid-Nieuw-Guinea (1905-1963)* (Dissertatie Nijmegen 1988, Kerk en theologie in context I; Kampen: Kok, 1988, xiv + 256 blz., f37,50, ISBN 90 242 3225 2).

De handelseditie van dit proefschrift is een studie op het terrein van de missiegeschiedenis en vormt het eerste deel in een reeks van de Faculteit godgeleerdheid van de Katholieke Universiteit Nijmegen. Het handelt, zoals de titel aangeeft, over de verhouding tussen missionarissen en papoea's in Zuid-Nieuw-Guinea gedurende de periode van het Nederlandse bewind. Vanaf 1902 was zowel het Nederlands bestuur als de katholieke missie er gevestigd, terwijl het noordelijk deel van Nieuw Guinea voorbehouden was aan de protestantse zendingsijver. In de jaren dertig is er wel vanuit het 'protestantse Noorden' geïnfilteerd in het 'katholieke Zuiden' maar veel leverde dat niet op. Dubbele zending, en de daaruit voortvloeiende rivaliteit tussen blanken, bleef ongewenst. Aanvankelijk probeerden de missionarissen te evangeliseren door de cultuur der papoea's ingrijpend te veranderen maar na de tweede wereldoorlog probeerde men christelijke ideeën in te passen in de bestaande cultuur zonder deze al te veel te ontregelen (in missiologische termen: religieuze en sociale contextualisering).

De schrijver heeft een aantal missie-archieven en gedrukte bronnen doorgewerkt en het door hem aangetroffen materiaal ingepast in een strak schema. Het boek valt uiteen in twee gedeelten van elk vijf hoofdstukken. Het eerste deel somt een groot aantal feitelijkheden op over de geschiedenis van de aanraking tussen paters en papoea's. Elk hoofdstuk behandelt één regio, waarin zich een of meer bevolkingsgroepen bevinden, volgens een vast, op onderwerp gerangschikt, schema. In het tweede deel, ter omvang van eveneens vijf hoofdstukken, wordt de bedreven missie-methode aan een, wederom thematisch geordende, beschouwing onderworpen. Het boek eindigt tenslotte met een korte nabeschouwing, waarin een aantal belangrijke thema's nog eens kort worden geëvalueerd.

Door de gekozen wijze van presentatie valt, mijns inziens, veel weg van wat een boeiende en leesbare geschiedenis had kunnen worden. In het boek zijn veel thema's te vinden die een meer geïntegreerde beschrijving hadden verdiend, zoals de verhouding tussen bestuur en missie in het openleggen van dit moeilijk toegankelijke gebied, de ongewilde en desastreuze komst van Chinese ruilhandelaren en avonturiers in het kielzog der ambtenaren en missionarissen, de medische en sociale ontwrichting van de traditionele papoea-samenleving door invloeden van buitenaf alsmede de westers-etnografische beeldvorming over het koppensnellen, de rituele sexorgieën en andere cultussen. Nu is echter de kaartenbak van de auteur nog te veel zichtbaar gebleven en stuiten we op merkwaardige gevolgen van een rigide indelingsprincipe. Zo wordt bijvoorbeeld de kosmologie van de Marind-Anim behandeld onder het kopje economische problematiek terwijl een beschrijving van de leeftijdsklassen van dezelfde bevolkingsgroep beland is onder het, op zichzelf begrijpelijker, kopje sociale problematiek. Feit, beschrijving en opinie der paters wisselen elkaar in de tekst voortdurend af, zonder dat er voldoende analytisch onderscheid tussen wordt gemaakt.

Daarnaast heeft de gekozen disciplinaire invalshoek zijn beperkingen. Zo wordt wel duidelijk dat paters als J. Verschuieren en P. Vertents belangwekkende etnografische en taalkundige gegevens hebben overgeleverd, doch de plaatsbepaling van hun rol in de ontwikkeling van westerse kennis over Zuid-Nieuw-Guinea valt buiten de afbakening van het boek. Misschien geeft J. van Baal het antwoord in zijn monografie over de cultuur van de Marind-Anim (1966). Hij schreef dat de paters tot 1920 een voortrekkersrol hebben vervuld doch dat de tweede